

LIBRIS

We know
books

Editor: *Vasile Burlui*

Redactor: *Livia Iacob*

Tehnoredactor: *Cristina Lucia Șutiu*

Coperta: *Cristina Lucia Șutiu*

Cassian Maria Spiridon

DIALOGURI ÎN LIBERTATE

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

SPIRIDON, CASSIAN MARIA

Dialoguri în libertate / Cassian Maria Spiridon. – Iași : Cartea
Românească Educațional, 2025

ISBN 978-606-057-405-7

821.135.1

Grupul Editorial Cartea Românească Educațional
Copyright © Editura Cartea Românească Educațional, 2025
www.librariacartearomaneasca.ro/ecredu.ro
www.ecredu.ro

Cartea Românească
EDUCAȚIONAL

SUMAR

*Intenționez să duc la capăt o istorie a literaturii contemporane
dintre 1941-2000*

– Dialog cu criticul și istoricul literar Eugen SIMION.....5

*Cine altcineva decît noi înșine este vinovat de insuficienta
noastră performanță pe plan internațional?*

– Dialog cu eseistul și criticul Sorin ALEXANDRESCU....17

Literatura produce întotdeauna cunoaștere și autocunoaștere

– Dialog cu poeta și eseista Irina MAVRODIN.....36

Cred că poezia nu va dispărea niciodată

– Dialog cu poetul Andrei ZANCA.....44

*Nu fac nici o deosebire de substanță între lucrarea mea poetică,
atîta cîtă este, și cea de traducător sau critic, tot atîta cîtă este*

– Dialog cu poetul, criticul și traducătorul
Sorin MĂRCULESCU.....61

Într-un text sută la sută poetic nu se poate schimba nimic

– Dialog cu academicianul Solomon MARCUS.....73

În literatură am fost înainte de a fi altundeva, de a fi altceva.

În literatură am fost de la început

– Dialog cu poetul și prozatorul Gabriel CHIFU.....97

Dacă nu ești emoționat este o impietate să te apropii de opera de artă

– Dialog cu scriitorul George POPA.....107

Inteligența este doar o perpetuă plăcere

– Dialog cu scriitorul Alexandru PALEOLOGU.....119

Când vom reintra, după o rătăcire de decenii, în România noastră genuină?

– Dialog cu scriitorul

Nicolae STROESCU STÎNIȘOARĂ.....131

Denigrarea lui Doinaș este o lovitură serioasă, eficientă, bine calculată împotriva oricărei speranțe că ar putea exista un umanism creator românesc

– Dialog cu scriitorul Virgil NEMOIANU.....156

Virtuțile aristoteliene ale moderației și ale căii de mijloc sunt cele care trebuie să fie îndrumătoare pentru oricine, oriunde, oricând

– Dialog cu scriitorul Virgil NEMOIANU.....171

INTENȚIONEZ SĂ DUC LA CAPĂT
O ISTORIE A LITERATURII
CONTEMPORANE DINTRE 1941-2000

– Dialog cu criticul literar Eugen SIMION –

Nedreptatea obosește cu timpul și calomnia perpetuă
începe să plictisească

Stimate Domnule Eugen Simion, cele patru volume din Scriitori români de azi reprezintă o veritabilă istorie a literaturii române postbelice. Intenționați să o continuați? Vă propuneți o restructurare și publicare în unul sau două volume masive?

Mai întâi o precizare. O datorez, cred, cititorilor Dumneavoastră care vor fi surprinși, probabil să-mi descopere azi numele printre colaboratorii revistei după ce, ani în șir, se obișnuiseră să-mi vadă numele însoțit mai totdeauna de un calificativ infamant. N-am fost eu, în ultimul deceniu, capul apolitismului, nomenclaturismului literar românesc? Am fost. N-am fost eu exponentul anti-europenismului românesc în ultimele două lustre de viață, deși am scris un studiu (800 de pagini) despre sincronistul, europenistul E. Lovinescu și câteva cărți despre fenomenul literar occidental?! Am fost, cum să nu fiu?!... N-am fost eu moral pînă în decembrie 1989 și fără morală după? Bineînțeles că da. Mi-am pierdut, așa, deodată, morala și condițiile libertății, deși mă ținusem binișor în condițiile dictaturii. N-am apărut eu cu obstinație scriitori compromiși ca Preda, Sorescu, Nichita Stănescu,

Arghezi, G. Călinescu și alții de teapa lor? Recunosc, am săvârșit acest act abominabil. N-am zis eu că nu-i bine ca politicul să se amestece în literatură și că nu-i deloc bine să renunțăm, când e vorba de judecata de valoare a operei literare, la autonomia esteticului? Am zis, adevărat, de mai multe ori, am păcătuit. Și, apoi, păcatul cel mare, n-am scris de mai multe ori că epoca postbelică nu-i, pentru literatura română, o *Siberie a spiritului*, ci o epocă tragică în care literatura a supraviețuit cum a putut și, înfruntând sistemul ideologic totalitar, a dat uneori opere de primă mărime? Am spus, spun și acum, și nu sunt singurul care crede acest lucru... Și, apoi, mitul Eminescu, problema „poetului împăiat” și a „gînditorului politic nul”, cum au scris, înfrățite, „Dilema” și „Contrafort”... N-am scris eu că mitul lui Eminescu trebuie să existe și că nu-i frumos ca noi, românii, să-l batjocorim în asemenea chip și cu atîta nechibzuință? Recunosc și acest fapt, am scris, ceea ce nu înseamnă că adversarii mei au renunțat, rușinați, la opiniile lor. Nu. Ei au continuat să dărîme miturile și modelele culturii noastre, continuă și azi, le-au scos din programa școlară introducînd în locul lor texte indigeste ale unor autorii contemporani care încă se mai luptă cu ignoranța și reaua voință a publicului românesc... Nu dau nume pentru a nu periclita soarta revistei Dumneavoastră. Și, dacă toate acestea s-au întîmplat (și, confirm, s-au întîmplat) nu erau îndreptățiti procurorii literari de serviciu să treacă (și să-mi eternizeze) numele meu pe lista neagră? Pe *lista lui Grigurcu*, de pildă! Erau, fără îndoială.

Numai că nedreptatea obosește cu timpul și calomnia perpetuă începe să plictisească. Se ridică o nouă generație de scriitori și critici (cei care au, azi, între 20-30 de ani) și, după cîte îmi dau seama, acești tineri instruiți,

formați în spiritul democrației, nu mai au chef să asculte la infinit pamfletele nesărate ale unor scriitori ratați, dornici ca, în înghesuiala tranziției și în forfota revizuirilor literare, să ia locul marilor scriitori... Impostura nu are viață lungă... Cu pamflete de trei parale și publicistică literară de două parale nu se face literatură...

Voiam, de fapt, să avertizez pe cititorii „Convorbirilor literare” că s-a schimbat ceva în componența și mentalitatea revistei dacă numele celui care răspunde la aceste întrebări nu este dinainte satanizat și este lăsat să vorbească, așa, ca orice alt scriitor, fără să mai tragă după el tinicheaua apolitismului, nomenclaturismului, anti-europenismului...

*

Revin acum la întrebarea dumată, Domnule Cassian Maria Spiridon. Cele patru volume din seria *Scriitori români de azi* (1978-1989) reprezintă, într-adevăr, o încercare de a sistematiza literatura română postbelică. Un prim proiect care, evident, trebuie revăzut, completat, reordonat..., pe alocuri rescris pentru a ajunge, în final, la o *Istorie a literaturii române contemporane*. N-am putut s-o scriu de la început din motive pe care nu este cazul să le justific aici. Amintesc doar faptul că multe capitole au fost scrise pe măsură ce literatura se constituia... Evoluția unui scriitor este imprevizibilă (în bine sau rău) și trebuie să aștepti ca opera să se încheie pentru a da o judecată cît de cît exactă despre valoarea ei estetică. N-am putut, apoi, să spun adevărul despre unii autori bine plasați în sistemul politic de atunci. Ori cît de brav ar fi un critic, nu poate spune totdeauna adevărul cu gheara procurorului în ceafă... Sau îl spune o dată și apoi este redus la tăcere. Am preferat, repet, să tac decît să scriu altceva

decît credeam. Nu sunt Tudor Vladimirescu, sunt critic literar, nimic mai mult, dar nici mai puțin decît atît. Parafrarez, desigur, pe E. Lovinescu. Revin: o istorie a literaturii trebuie să cuprindă, apoi, și o istorie a vieții literare, iar în perioada la care ne referim, viața literară, cum bine știți, era dominată de ideologia oficială și politica sistemului. Cum poți scrie atunci o istorie verosimilă sub veghea unui sistem reprezentativ? Așa că m-am decis să scriu un număr de studii monografice despre scriitorii importanți ai momentului. Unele sunt capitole definitive, altele trebuie revăzute. Este o muncă enormă. Scriitorul român este vrednic, scrie mult... Sunt poeți care ating o sută de titluri (Beniuc). Media este de 25-30 de volume. Vin, la rînd, prozatorii. Nici ei nu pierd timpul. Apoi criticii, dramaturgii... Istoricul literaturii nu are timp să șomeze... După 1990, ritmurile s-au accelerat în literatură, producția a crescut, granițele dintre genuri aproape că s-au șters, în fine, postmodernismul și post-postmodernismul se arată a fi prolific... Cum să le fac față? Încerc, mă străduiesc, mi-a revenit gustul pentru literatura actuală pe măsură ce m-am detașat sentimental de autorii ei. De abia acum îi dau dreptate lui G. Călinescu, după ce multă vreme nu l-am crezut că, pentru a scrie bine (adică drept) despre un scriitor, trebuie să te închizi în casă și să uiți că l-ai întâlnit pe stradă sau că te-a înjurat în gazete... Așadar: intenționez, într-adevăr, să reiau acest proiect oprit în decembrie 1989 (atunci a apărut volumul al IV-lea *Scriitori români de azi*) și, schimbînd ceea ce e de schimbat, adăugînd ce trebuie, reconstituind cronologia vieții literare, să duc la capăt o *istorie a literaturii contemporane* dintre 1941-2000. O istorie în stil analitic, lovinescian. De ce 1941? pentru că atunci se oprește *Istoria* lui G. Călinescu, ultima mare sinteză critică românească. S-o luăm pe ea ca punct de reper, nu războiul...

Considerați că afirmațiile din Scriitori români de azi necesită vreo revizuire, se înțelege, în sens lovinescian?

Am răspuns, în parte, la această întrebare. Alte precizări: da, este nevoie oricînd de o *revizuire* în sensul pe care îl dă E. Lovinescu acestui termen. O revizuire critică, efect al procesului de mutație a valorilor estetice. Timp de 12 ani (din 1990 pînă azi) noi am ratat revizuirea valorilor anterioare pentru că ne-am blocat în revizuirea morală. Nu mai spun că nici pe aceasta n-am făcut-o cum trebuie. Am lăsat-o pe mîna resentimentarilor, frustraților de toate felurile, rataților... N-a ieșit nimic. Trebuie s-o luăm de la capăt. Să recitim cărțile și să judecăm din perspectivă istorică și estetică... Este necesar, este un proces inevitabil. Cine pleacă de la ideea că Sorescu este un autor de glume răsuflete (opinie ce-a apărut, sub pana temutului și neobositului Mircea Mihăeș, în „România literară”) sau că Eminescu este un poet *depășit, împăiat* și un prozator plicticos... nu are cum face o revizuire critică valabilă. Poate, cel mult, să mai scrie un pamflet în care să-și verse gălbinarea literară... Atît. Revizuirea este un proces complicat, cere simț estetic și bună credință. Deloc ură față de literatură și, în nici un caz, fanatism politic deviat spre literatură... Să nu-i acceptăm apoi pe psihopați și resentimentari. Aceștia nu văd bine și nu judecă niciodată drept. Ne țin doar de vorbă...

E. Lovinescu întrunchipează devotamentul și
inteligența criticului literar

Ca unul din criticii importanți contemporani care s-a ocupat de E. Lovinescu, vă rugăm să ne spuneți opinia Dumneavoastră despre actualitatea criticului de la „Sburătorul” și a politicii revizuirilor literare periodice promovată de el.

E. Lovinescu este un mare critic. Este, deci, un critic actual. Este, în cel mai înalt grad, și o conștiință morală. A plătit, în epocă, pentru că n-a voit să abdice de la idealul lui estetic și de la idealul lui estetic bazat, între altele, pe ideea de resemnare în fața evidenței (estetice) a operei. E. Lovinescu este, apoi, un scriitor, un creator în critică, un prozator de idei, ca și Maiorescu, G. Călinescu și, în bună parte, G. Ibrăileanu. Cum să nu-l iubești, cum să nu-ți placă să-l citești și să-l urmezi? Am scris, în tinerete, o carte despre acest mare sceptic mîntuit și, scriind-o (între 1965-1970), mi-am format stilul și mi-am fixat, în bună parte, conceptele. Mi-a devenit aproape fără să vreau un model în critică. Cred că nu l-am părăsit niciodată, deși – ca orice om din generația mea – am fost (și sunt, în continuare) fascinat de geniul critic al lui G. Călinescu... Îmi împart iubirea spirituală între ei, avîndu-l în preajmă, totdeauna, pe Tudor Vianu, profesorul meu de estetică și morală literară. Un om nemaipomenit. Generația mea îi datorează enorm, ca și lui Alexandru Rosetti și Iorgu Iordan, marii filologi... Cu E. Lovinescu este, totuși, altceva. El întruchipează *devotamentul și inteligența criticului literar*, omul care stă la ghișeu și așteaptă apariția capodoperei. Care are indelicatetea să apară rar. Ce face arhivarul de la ghișeu în acest timp? Creează literatura, primește operele, fabrică rînd pe rînd conceptele care-l ajută să judece operele, în fine, pregătește nașterea capodoperelor... Este ceea ce a făcut acest bucovinean care și-a învins *psihea* pentru a crea modernismul românesc. El a cunoscut toate bolile literaturii române și a trecut prin toate experiențele ei din faza modernității. E ultimul critic (mare) de direcție și primul critic (tot mare) român care anunță și întruchipează disponibilitățile, libertățile, fantasmalele modernității... Mă revendic din această familie spirituală și morală. Numai doamna Monica Lovinescu și

Gh. Grigurcu s-au grăbit, în ultimii ani, să-mi retragă această filiație. Pentru că nu votez cu ei și nu admit excluderea lui Arghezi, Preda, Sorescu din literatura română. Dacă-i așa, primesc provocarea. Primesc și adaug: nu-i lovinescian veritabil cine nu se resemnează în fața adevărului, nu-i deloc, dar chiar deloc-deloc lovinescian cine nu are în el tăria să recunoască și dreptul celuilalt de a avea o opinie cînd e vorba de literatură... Nu poate fi spiritual și moral aproape de E. Lovinescu – omul care și-a sacrificat cariera socială pentru a-și apăra principiile critice – cine substituie fanatismul politic criteriului estetic... Cine *trădează* în acest caz pe E. Lovinescu? Nu eu, în orice caz...

Ne putem implica în societatea civilă
și fără să facem politică activă

Considerați în continuare „rezistența prin cultură” ca singura formă de manifestare intelectuală a oamenilor de artă implicați în societatea civilă?

Nu, nu consider și nici n-am considerat vreodată că rezistența prin cultură este singura formă de implicare a creatorului în treburile societății civile. Am zis doar că, în condițiile totalitarismului de tip bolșevic (și, în fapt, în condițiile oricărui fel de totalitarism), *rezistența prin cultură* este o posibilă formă de supraviețuire. A creatorului și a artei. Au existat o *rezistență a culturii* și o rezistență, prin cultură, în România comunistă. Această idee a fost mult timp combătută îndeosebi de intelectualii români din exil. Pentru unii dintre ei, intelectualul care trăiește într-un sistem represiv nu are decît două șanse: *temnița* sau *Academia*. Am scris de mai multe ori că, în afara acestor soluții radicale, există și alte soluții

de existență pentru un intelectual și că nu toți cei care n-au ajuns în temniță sunt lipsiți de demnitate. Chestiunea e prea cunoscută pentru a continua demonstrația. Într-un regim democratic, lucrurile se schimbă. Oricine are dreptul să se implice, cum vrea și cât poate, în treburile societății. Dar, vorba lui Corneliu Baba, să nu uite că, în timp ce el demonstrează pe stradă, culorile se usucă pe paletă... După 1990, câțiva intelectuali români s-au băgat în politică, au ajuns în parlament, au fost șefi de partid etc. Rezultatele au fost aproape nule... Asta nu înseamnă că, într-o zi, unul dintre ei nu va reuși, poate, să schimbe ceva în favoarea culturii... Ne putem implica în societatea civilă și fără să facem politică activă. Sunt atâtea forme de a interveni în favoarea democrației și a binelui. Condiția este să fim, noi înșine, spirite democratice și să acceptăm principiile democrației europene. Nu mă convinge nimeni că, pentru a impune adevărul, trebuie să-i exterminăm pe toți cei care nu sunt de acord cu noi...

Alături de Jurnalul parizian ați publicat un la fel de atractiv Jurnal german. Veți continua această serie?

Deocamdată nu... *Jurnalul parizian* este expresia unei experiențe speciale. N-aș putea-o repeta azi... Țin de multă vreme un jurnal intim, dar nici nu mă gândesc să-l public. Nu știu dacă, la urma urmelor, nu-l voi distruge. Mai mă gândesc.. Ce este sigur e că am scris un studiu întins despre *ficțiunea jurnalului intim* (1200 pagini) apărut recent, în trei volume, la Editura „Univers Enciclopedic”. Un proiect de tinerețe (din vremea în care țineam *jurnalul parizian*) pe care, în fine, l-am dus la capăt. Revista Dumneavoastră a scris bine (prin Dan Mănuță) despre această carte. O surpriză pentru că, de regulă, nimeni nu mai citește pe nimeni. Poate doar ca să-i caute noduri în papură...

Dimineața poezilor, o fericită încercare de abordare axiologică a începuturilor poeziei române, anunță și o posibilă istorie a literaturii române de la începuturi? Cititorii pot fi îndreptățiți să aștepte din partea Dumneavoastră o astfel de istorie?

Nu, n-am de gând să fac o istorie (nici polemică, nici critică, nici sentimentală) a literaturii române. Rămân la clasici. Îi recitesc și-i descopăr cu bucurie după ce i-am analizat pe moderni și postmoderni. Am scris în ultimii ani despre Eminescu, Creangă, Bacovia, Barbu, Slavici, Goga, I.L. Caragiale, G. Călinescu, Tudor Vianu... Coordonez, în același timp, seria de *Opere fundamentale* (ediție de tip Pléiade). O splendoare, o bucurie nemaipomenită a spiritului! *Dimineața poezilor* e altceva. E un pariu pe care, după câte îmi dau seama, l-am câștigat. Am vrut să-mi încerc forțele critice, recreînd, critic, niște autori vechi, banalizați de școală... M-am îndrăgostit, la urmă, de ei. Ce destine! Ce personaj complex este Conachi, un Don Juan moldav care joacă rolul unui Tristan jeluitor! Dar Alecu Văcărescu care moare (a fost ucis, probabil, din gelozie) cu pana în mână, de el ce puteam spune?...

Povestiți-ne câte ceva despre marii Dumneavoastră prieteni, de la Marin Sorescu și Nichita Stănescu pînă la Marin Preda, mai ales că, la această oră, ei se află între autorii cei mai controversați.

Sunt toți mari scriitori. Era normal să fie contestați, controversați, huliți... Am impresia că, în această confruntare cu mediocritățile revanșarde, ei au învins și se vor întoarce acolo unde le este locul. E ridicol să-l înlocuiești pe Preda cu Goma sau cu Costache Olăreanu (scriitor, altfel, notabil)... Dumnezeu a făcut în așa fel încît i-am cunoscut bine, ca oameni. Pe unul, Nichita Stănescu, de la 11 ani. Mi-au bucurat existența cât au trăit. Azi populează melancoliile mele... Poate voi putea